

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ "ระบบการผลิตและวิธีการตลาดโคพื้นเมืองของเกษตรกร ในพื้นที่เหนือเขื่อนภูมิพล"

โดย

รศ.ดร. กันยา ตันติวิสุทธิกุล และคณะ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

กรกฎาคม 2553

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ "ระบบการผลิตและวิธีการตลาดโคพื้นเมืองของเกษตรกร
ในพื้นที่เหนือเขื่อนภูมิพล"

โดย

รศ.ดร. กันยา ตันติวิสุทธิกุล และคณะ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

กรกฎาคม 2553

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

"ระบบการผลิตและวิธีการตลาดโคพื้นเมืองของเกษตรกร ในพื้นที่เหนือเขื่อนภูมิพล"

คณะผู้วิจัย

รศ.ดร.กันยา คันทิวิสุทธิกุล

นายสัญญา สิริรักษ์

นางสาวชนันท์ สุกกิจจานนท์

สังกัด

แขนงวิชาเทคโนโลยีการผลิตสัตว์
สาขาวิชาครุศาสตร์เกษตร
คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สจล.

สำนักงานปศุสัตว์

ถนนมหาดไทยบำรุง จ. ตาก

คณะสัตวศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จ. เชียงใหม่

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย “ระบบการผลิตและวิธีการตลาดโคพื้นเมืองของเกษตรกรในพื้นที่เหนือเขื่อนภูมิพล” นี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย เป็นจำนวนเงิน 599,610 บาท (ห้าแสนเก้าหมื่นเก้าพันหกร้อยสิบบาทถ้วน) โดยใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยในช่วง 15 กันยายน 2550 ถึง 14 กันยายน 2551 ได้ขยายเวลาออกจนถึง 30 พฤศจิกายน 2552 และทำการแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิในเดือนกรกฎาคม 2553

งานวิจัยนี้ ได้สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี โดยได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ผู้สนับสนุนทุนวิจัย รศ.ดร.ญาณิน โอภาสพัฒนกิจ (ผู้ประสานงานโครงการวิจัย) ดร.รุจริน ถิมสุวานิช นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา และเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองทั้ง 5 หมู่บ้านของตำบลบ้านนาคือ อุมวาท นาไฮ หินลาด โสมง และสันป่าบิวย รวมถึงพ่อค้าโคทั้งเหนือเขื่อน สันเขื่อน พ่อค้าตลาดนัด และพ่อค้าปลายทาง เจ้าหน้าที่และนักศึกษาระดับปริญญาตรีของสาขาวิชาเกษตรศาสตร์เกษตร-เทคโนโลยีการผลิตสัตว์ นักศึกษาปริญญาโทหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตสัตวศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และอีกหลายท่านที่มีได้กล่าวไว้ ณ ที่นี้ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมให้งานวิจัยนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีดังกล่าวข้างต้น

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อองค์กร หน่วยงาน นักวิชาการ และผู้ที่สนใจนำผลจากงานวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ต่อไป

คณะผู้วิจัย

กรกฎาคม 2553

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ.....	iii
สารบัญ.....	iv
สารบัญภาพ.....	vi
สารบัญตาราง.....	viii
บทคัดย่อ	xii
Abstract.....	xiv
ศัพท์เฉพาะในการวิจัย.....	xvi
1. บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	2
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	2
1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	3
1.6 การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ	5
2. การตรวจเอกสาร	6
2.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดตาก	6
2.1.1 ข้อมูลด้านภูมิประเทศ.....	6
2.1.2 ข้อมูลด้านสภาพภูมิอากาศ	7
2.1.3 ข้อมูลทางด้านการปกครอง	8
2.2 ข้อมูลทั่วไปของตำบลบ้านนา	8
2.3 โคพื้นเมือง.....	9
2.3.1 สายพันธุ์โคพื้นเมือง	9
2.3.2 ปริมาณโคพื้นเมือง	16
2.3.3 ระบบการเลี้ยงโคพื้นเมือง	18
2.3.4 ตลาดโคพื้นเมืองไทย.....	20
2.3.5 ตลาดนัดโค-กระบือ.....	21
3. ผลการวิจัย	26
3.1 วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อที่อยู่ในพื้นที่เหนือเขื่อนฯ.....	26

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3.2 ระบบการเลี้ยงโคพื้นเมืองในพื้นที่เหนือเขื่อนฯ.....	33
3.2.1 สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม	33
3.2.2 สภาพการเลี้ยงโคพื้นเมือง.....	56
3.2.3 การซื้อขายโค	79
3.3 ระบบและกลไกการตลาดของโคเนื้อมีชีวิต	85
3.3.1 ช่วงที่ 1 พ่อค้าเหนือเขื่อน	85
3.3.2 ช่วงที่ 2 พ่อค้าสันเขื่อน	91
3.3.3 ช่วงที่ 3 พ่อค้าส่งตลาดนัด.....	95
3.3.4 ช่วงที่ 4 พ่อค้าปลายทาง	97
3.4 แนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกร.....	102
4. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	104
4.1 สรุปผลการวิจัย	104
4.2 อภิปรายผล.....	106
4.3 ข้อเสนอแนะ	108
บรรณานุกรม	110
ภาคผนวก	112

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
3.1 นักเรียนโรงเรียนบ้านอุมวาบ.....	29
3.2 โรงเรียนบ้านสันป่าปวย.....	29
3.3 โรงเรียนบ้านหินลาด-นาไฮ และ นักเรียนอนุบาลบ้านหินลาด-นาไฮ.....	29
3.4 สถานีอนามัยบ้านอุมวาบ (ชาย)และสถานบริการสาธารณสุขบ้านหินลาดนาไฮ (ขวา)	30
3.5 ประปาภูเขา.....	30
3.6 ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านสันป่าปวย (หมู่ 5).....	30
3.7 สำนักสงฆ์บ้านสันป่าปวย.....	30
3.8 ความเป็นอยู่ของชาวบ้านหมู่ 3 และแขวงโซลาเซลล์ (ลูกศร).....	30
3.9 สถานที่ตั้งของตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก.....	31
3.10 ขอบเขตของตำบลบ้านนา.....	32
3.11 ที่ตั้งของหมู่บ้านหมู่ 1 ถึง 5 ของตำบลบ้านนา คือ อุมวาบ นาไฮ หินลาด โสมง และ สันป่าปวย ตามลำดับ	32
3.12 จำนวนร้อยละของเกษตรกรหมู่ 1 – 5 ที่มีรายจ่ายในการเลี้ยงโคในค้ำต่าง ๆ.....	48
3.13 รายจ่ายในการทำนาของเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้าน.....	50
3.14 รายจ่ายในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ในแต่ละหมู่บ้าน	50
3.15 พ่อค้าเหนือเชื่อนกลุ่มที่ 1(ชาย) และกลุ่มที่ 2 (ขวา).....	88
3.16 การนำปลาจากเหนือเชื่อนมาขายยังสันเขื่อน	88
3.17 การซื้อฟางกลับยังเหนือเชื่อน	88
3.18 สภาพพื้นที่ที่เทียบแพของหมู่ที่ 3 (บ้านหินลาด).....	89
3.19 สภาพพื้นที่ที่เทียบแพของหมู่ที่ 4 (บ้านโสมง)	89
3.20 พ่อค้าสันเขื่อน	93
3.21 แพบรรทุกที่มีเรือยนต์สำหรับลากจูงโคมีชีวิตออกจากเหนือเชื่อนมายังสันเขื่อนภูมิพล	93
3.22 รถบรรทุกโคที่ลงไปรับโคลงจากแพ	93
3.23 การเคลื่อนย้ายโคจากแพขึ้นสู่รถบรรทุกบริเวณสันเขื่อนภูมิพล	94
3.24 บริเวณคอกพักโคของพ่อค้าสันเขื่อนเพื่อรอการจำหน่าย	94
3.25 กลุ่มพ่อค้าตลาดนัดที่ซื้อโคจากพ่อค้าสันเขื่อนเพื่อส่งขายตลาดนัด.....	96
3.26 การเคลื่อนย้ายโคจากรถคันหนึ่งไปยังรถอีกคันหนึ่ง	96
3.27 สภาพโรงฆ่าและจุดจำหน่ายเนื้อโคของพ่อค้าท้องถิ่น.....	96
3.28 พ่อค้าปลายทาง	99

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.29 สภาพการต่อรองราคาซื้อขายโคของผู้ขาย(ชาย) กับผู้ซื้อ(ขวา) ภายในตลาดคอนโก จังหวัด สุโขทัย.....	99
3.30 แผนภาพแสดงส่วนต่างราคาซื้อ-ขายโคพื้นเมืองจากเหนือเขื่อนภูมิพลถึงตลาดปลายทาง	101

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 จำนวนเกษตรกรและจำนวนโคที่เลี้ยงในหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลบ้านนา.....	3
1.2 จำนวนเกษตรกรที่เลี้ยงโคแยกตามขนาดของฝูงโคที่เกษตรกรเลี้ยง	3
1.3 จำนวนเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้านแยกตามขนาดฝูงโคที่เกษตรกรเลี้ยง.....	4
2.1 พื้นที่การปกครองของจังหวัดตาก.....	8
2.2 จำนวนประชากรในตำบลบ้านนา (ข้อมูล ณ เดือนกันยายน 2549).....	9
2.3 ค่าเฉลี่ยสำหรับบางลักษณะของฝูงโคขาวลำพูน (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)	12
2.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจของโคพื้นเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี พ.ศ. 2541	13
2.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจของโคพื้นเมืองภาคใต้ ปี 2541	15
2.6 ปริมาณโคพื้นเมืองในช่วงปี 2547 และ 2549 ในเขตปศุสัตว์ต่าง ๆ แยกตามจำนวนโคที่เลี้ยง และจำนวนเกษตรกร	17
2.7 ปริมาณโคพื้นเมืองในช่วงปี 2547 และ 2549 ในเขต 6 แยกตามจำนวนโคที่เลี้ยงและจำนวน เกษตรกร	17
2.8 ปริมาณโคพื้นเมืองในช่วงปี 2547 และ 2549 ในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดตากแยกตามจำนวน โคที่เลี้ยงและจำนวนเกษตรกร	18
2.9 จำนวนตลาดนัดโค-กระบือแยกตามภาคต่าง ๆ.....	23
2.10 ตลาดนัดโค-กระบือที่ใกล้กับอำเภอสามเฒ่า จังหวัดตาก.....	24
2.11 ราคาซื้อขายโคตามตลาดนัดโค-กระบือแยกตามรายภาค (โดยไม่ได้จำแนกตามพันธุ์และ วัตถุประสงค์ของการซื้อขาย) ของปี พ.ศ. 2546, 2547 และ 2549.....	24
3.1 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยก ตามเพศ.....	33
3.2 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยก ตามขนาดฝูง.....	34
3.3 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตาม อายุ.....	34
3.4 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตาม สถานภาพ	35
3.5 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตาม จำนวนบุตร	35

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
3.6 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตามศาสนา.....	36
3.7 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตามระดับการศึกษา.....	37
3.8 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตามอาชีพหลัก.....	37
3.9 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตามอาชีพเสริม.....	38
3.10 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตามประสบการณ์ในการเลี้ยงโคพื้นเมือง.....	39
3.11 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตามจำนวนพื้นที่ที่ครอบครอง.....	40
3.12 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตามการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ที่ครอบครอง.....	41
3.13 รายได้ปี 2550 2549 และ 2548 จากการเลี้ยงโคต่อปีของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน (n=194)....	42
3.14 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้าน ซึ่งมีรายได้ในปีพ.ศ. 2550.....	43
3.15 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้าน ซึ่งมีรายได้ในปีพ.ศ. 2549.....	43
3.16 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้าน ซึ่งมีรายได้ในปีพ.ศ. 2548.....	44
3.17 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตามรายได้จากการปลูกข้าว.....	45
3.18 ค่าทางสถิติของค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงโคของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด.....	46
3.19 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในตำบลบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้านแยกตามค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการเลี้ยงโค.....	47
3.20 รายจ่ายในการประกอบอาชีพอื่น ๆ.....	49
3.21 เงินทุนในการเลี้ยงโคจากแหล่งต่าง ๆ.....	51
3.22 เงินทุนส่วนตัวในการเลี้ยงโคพื้นเมืองในแต่ละหมู่บ้าน.....	51

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
3.23 เงินทุนกู้ยืมจากธนาคารเกษตรและสหกรณ์ในการเลี้ยงโคพื้นเมืองในแต่ละหมู่บ้าน.....	52
3.24 เงินทุนกู้ยืมจากแหล่งอื่นในการเลี้ยงโคพื้นเมืองในแต่ละหมู่บ้าน.....	53
3.25 แรงงานในครอบครัวที่ใช้ในการเลี้ยงโคพื้นเมืองของเกษตรกรหมู่ 1-5.....	54
3.26 แหล่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเลี้ยงโคพื้นเมืองที่เกษตรกรทั้ง 5 หมู่ ได้รับ.....	55
3.27 การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรหรือเข้าร่วมโครงการ SML ของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่.....	55
3.28 แหล่งได้มาซึ่งโคพื้นเมืองของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	56
3.29 ราคาโคต่อตัวที่เกษตรกรซื้อมาแยกตามหมู่บ้าน.....	57
3.30 จำนวนโคที่เลี้ยงของเกษตรกรแยกตามหมู่บ้าน.....	58
3.31 จำนวนพ่อโคพื้นเมืองของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	58
3.32 จำนวนแม่โคพื้นเมืองเต็มวัย (อายุ 2 ปีขึ้นไป) ของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	59
3.33 จำนวนโครุ่นเพศเมีย (อายุ 1-2 ปี) ของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	60
3.34 จำนวนโครุ่นเพศผู้ (อายุ 1-2 ปี) ของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	61
3.35 จำนวนลูกโครุ่นเพศเมีย (แรกเกิด - 1 ปี) ของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	61
3.36 จำนวนลูกโครุ่นเพศผู้ (แรกเกิด - 1 ปี) ของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	62
3.37 จำนวนพ่อโคคุมฝูง 1 ตัว ต่อแม่โคของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	62
3.38 พื้นที่ที่ใช้เลี้ยงโคของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	63
3.39 ระยะห่างจากบ้านพักถึงพื้นที่ที่ใช้เลี้ยงโคของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	64
3.40 ความถี่ในการออกเยี่ยมโคของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	66
3.41 ความถี่ในการไล่ต้อนโคกลับคอกก่อนถึงฤดูแล้งของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	67
3.42 ความถี่ของช่วงเวลาที่โคเดินจากภูเขามาเล็มหญ้าด้านล่างของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	68
3.43 อาหารเสริมที่ให้โคในหน้าแล้งของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	69
3.44 การคัดเลือกพ่อพันธุ์ของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	69
3.45 ลักษณะของพ่อพันธุ์ที่เกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้านคัดเลือกไว้ทำพันธุ์.....	70
3.46 จำนวนเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้านในการจดบันทึกตัวโค.....	71
3.47 สาเหตุที่ไม่ทำการจดบันทึกตัวโคของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	71
3.48 การทำวัคซีนป้องกันโรคให้แก่โคของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	72
3.49 สาเหตุที่เกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้านไม่ทำวัคซีนให้แก่โค.....	72
3.50 ผู้ที่ทำวัคซีนให้แก่เกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	73
3.51 การถ่ายพยาธิให้แก่โคของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	74

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
3.52 สาเหตุของการไม่ถ่ายพยาธิให้แก่โคของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	74
3.53 จำนวนครั้งที่ทำการถ่ายพยาธิให้แก่โคของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน	75
3.54 การสูญเสียโคของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน.....	75
3.55 สาเหตุการตายของโคของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน	76
3.56 จำนวนโคของเกษตรกรใน 5 หมู่บ้านที่ตายต่อปี	77
3.57 ช่วงน้ำหนัที่ขายโคพื้นเมืองของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน	78
3.58 ราคาที่ขายโคพื้นเมืองของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน	79
3.59 จำนวนโคพื้นเมืองที่ขายต่อครั้งของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน	80
3.60 การจำหน่ายโคพื้นเมืองของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน	81
3.61 ช่วงเวลาในการจำหน่ายโคพื้นเมืองของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน	81
3.62 ความสามารถในการเลี้ยงโคพื้นเมืองเพิ่มของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน	82
3.63 เหตุผลในการไม่สามารถเลี้ยงโคพื้นเมืองเพิ่มขึ้นได้ของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน	83
3.64 การฆ่าและการชำแหละโคพื้นเมืองเพิ่มขึ้นได้ของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน	84
3.65 เหตุผลในการชำแหละโคพื้นเมืองของเกษตรกรทั้ง 5 หมู่บ้าน	84
3.66 รายการที่ศึกษาและผลการศึกษาจากช่วงของพ่อค้าเนื้อเขื่อน	90
3.67 รายการที่ศึกษาและผลการศึกษาจากช่วงของพ่อค้าสันเขื่อน	92
3.68 รายการที่ศึกษาและผลการศึกษาจากช่วงของพ่อค้าตลาดนัด	97
3.69 รายการที่ศึกษาและผลการศึกษาจากช่วงของพ่อค้าปลายทาง.....	100

บทคัดย่อ

246364

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองที่อยู่ในพื้นที่เหนือเขื่อนฯ 2) ระบบการเลี้ยงโคเนื้อในพื้นที่เหนือเขื่อนฯ 3) ระบบและกลไกการตลาดของโคเนื้อมีชีวิต และ 4) แนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้ มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เป็นเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในหมู่บ้าน 1 ถึง 5 ของตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 251 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางของ Krejcie and Morgan ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 194 คน แยกตามหมู่บ้านเป็น 23 20 31 54 และ 66 คน ตามลำดับ เครื่องมือที่ใช้สำหรับกลุ่มตัวอย่างนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตการณ์ กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มประชากรของพ่อค้าที่ทำการซื้อขายโคพื้นเมืองเหนือเขื่อน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และการสำรวจเส้นทางในการขนส่งโคพื้นเมืองมีชีวิต

ผลการวิจัยพบว่า

1. วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองเหนือเขื่อนภูมิพล แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ เกษตรกรในหมู่บ้าน 1 2 และ 3 เป็นชาวไทยภูเขา (กะเหรี่ยง) ส่วนหมู่บ้าน 4 และ 5 เป็นชาวไทยพื้นราบ เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการติดต่อระหว่างหมู่บ้านด้วยกันทางเรือหางยาว และภายในหมู่บ้านด้วยรถจักรยานยนต์หรือรถกระบะ ในหมู่บ้านมีสำนักสงฆ์ โรงเรียน อนามัย และสาธารณสุขปศุสัตว์ครบถ้วน

2. เกษตรกรผู้เลี้ยงโคพื้นเมือง ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (76.80 เปอร์เซ็นต์) มีอายุอยู่ในช่วง 40-50 ปี (37.82 เปอร์เซ็นต์) ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว และนับถือศาสนาพุทธ (92.27 และ 98.96 เปอร์เซ็นต์ ตามลำดับ) มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา (52.52 เปอร์เซ็นต์) มีพื้นที่ถือครอง 1-5 ไร่ (79.38 เปอร์เซ็นต์) รายได้จากการเลี้ยงโคแตกต่างกันในแต่ละปี ส่วนรายจ่ายนั้น ส่วนใหญ่เป็นค่าเกลือ ค่าฟางข้าว ใช้เงินทุนส่วนตัวในการเลี้ยงโค และได้ความรู้ในการเลี้ยงโคจากประสบการณ์ของตนเอง (74.74 เปอร์เซ็นต์)

3. เกษตรกรได้โคมาจากมรดก (64.86 เปอร์เซ็นต์) เกษตรกรส่วนใหญ่ (60.31 เปอร์เซ็นต์) เลี้ยงโคฝูงขนาดกลาง (11-50 ตัว) 79.38 เปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรใช้พ่อโค 1-2 ตัวคุมฝูง และเกษตรกรจำนวนมากที่สุด (85.57 เปอร์เซ็นต์) จะใช้พ่อโค 1 ตัว คุมแม่โคจำนวน 1-5 ตัว

4. เกษตรกรส่วนใหญ่จะปล่อยให้โคหาอาหารกินตามธรรมชาติในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งส่วนใหญ่ห่างจากบ้านพักอาศัยประมาณ 10 กิโลเมตร (24.43 เปอร์เซ็นต์) และเกษตรกรส่วนใหญ่ (22.16 เปอร์เซ็นต์) ออกเยี่ยมโค 3 ครั้งต่อเดือน และในช่วงหน้าแล้งที่ขาดแคลนอาหาร โคจะได้รับฟางข้าวเป็นอาหารเสริม (79.79 เปอร์เซ็นต์)

5. ด้านการจัดการโคและพ่อพันธุ์ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (75.56 เปอร์เซ็นต์) ไม่มีการคัดพ่อพันธุ์ทิ้งหรือเปลี่ยนพ่อคุมฝูง ไม่มีการจดบันทึกประจำตัวโค (55.19 เปอร์เซ็นต์) ไม่มีการทำ

วัดขึ้นและถ่ายพยาธิ (60.66 และ 64.71 เปอร์เซ็นต์ ตามลำดับ)

6. เกษตรกรส่วนใหญ่ (66.43 เปอร์เซ็นต์) จะขายโคที่น้ำหนักตัวน้อยกว่า 200 กิโลกรัม ราคาที่ขายต่ำกว่า 5,000 บาทต่อตัว (65.70 เปอร์เซ็นต์) โดยพ่อค้าจะมารับซื้อในหมู่บ้าน (96.07 เปอร์เซ็นต์) ช่วงที่มีการซื้อขายโคในหน้าแล้ง ในเดือนธันวาคมจะมีการซื้อขายกันมากที่สุด (56.57 เปอร์เซ็นต์) และเกษตรกรส่วนใหญ่ จะไม่มีการฆ่าและชำแหละเนื้อโคกินภายในหมู่บ้าน (93.26 เปอร์เซ็นต์)

7. ด้านกลไกและระบบการตลาดของโคมีชีวิต พบว่า การซื้อขายโคพื้นเมืองแบ่ง พ่อค้าออกเป็น 4 ช่วงตามสถานที่ซื้อขายโค คือ 1) พ่อค้าเหนือเขื่อน 2) พ่อค้าสันเขื่อน 3) พ่อค้าตลาดนัด และ 4) พ่อค้าปลายทาง ซึ่งเป็นพ่อค้าที่มาซื้อโคจากตลาดนัด โคที่เลี้ยงเหนือเขื่อนภูมิพลจะถูกขนส่ง เพื่อไปขายยังทุกภูมิภาคของประเทศ ในแต่ละช่วงของการซื้อขายสามารถทำกำไรได้ประมาณ 500 - 1,000 บาทต่อตัว

8. ปัญหาและอุปสรรคหลักของเกษตรกรที่เลี้ยงโค ได้แก่ 1) การขาดแคลนอาหารในหน้าแล้ง 2) การป้องกันโรคและพยาธิ 3) รูปร่างและน้ำหนักตัวของโคเล็กลง 4) ขาดการพิจารณาในด้านพ่อพันธุ์ และ 5) ขาดการทำเครื่องหมายประจำตัวโค

แนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรคหลักโดยการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรในภูมิลำเนา ผ่านทางปศุสัตว์อำเภอ หรืออาสาสมัครประจำหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเร่งด่วนที่ควรแก้ไขคือ อบรมเกษตรกรให้ทำการปลูกหญ้าหรือพืชอาหารสัตว์ไว้ใช้ในหน้าแล้ง รวมถึงการทำหมันแก้งหญ้าหมักเป็นคั้น รองลงมาเป็นเรื่องการจัดการด้านสุขาภิบาลในการป้องกันโรคและพยาธิให้แก่โค และการจัดการด้านพ่อพันธุ์และการทำเครื่องหมายประจำตัวโค หากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวได้รับการแก้ไขแล้ว พื้นที่เหนือเขื่อนภูมิพลนี้ จัดเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเลี้ยงโค เพื่อผลิตเนื้อโคธรรมชาติหรือเนื้อโคอินทรีย์แหล่งหนึ่งได้ แต่ทั้งนี้ควรมีการศึกษาและวิเคราะห์ระบบนิเวศเกษตรควบคู่ไปด้วย

Abstract

246364

This research aimed to study 1) way of life and livelihood of farmers who raised native beef cattle in the upper area of Bhumibol Dam, 2) beef cattle production system in this area, 3) market system and mechanism of native beef cattle, and 4) problems and constraints of beef cattle raising and how to solve these problems.

Population of interest was divided into 2 groups. The first group consisted of 251 beef cattle farmers from Moo 1 to Moo 5 of the upper area of the dam in Tumbol Bann Na, Amphure Samngong, Tak Province. A total sample size of 194 farmers from Moo 1 to Moo 5 was randomized, according to Krejcie and Morgen Table, as 23, 20, 31, 54, and 66 farmers, respectively. Data were collected using questionnaires, interviews, and by observation. The second group was the population of middlemen, who buy and sell live cattle. Data from this group were collected through interviews and by using questionnaires. Live cattle transportation route was also surveyed.

The results were as follows:

1. Information on way of life and livelihood of farmers in the upper area of Bhumibol Dam indicated that cattle farmers could be classified into 2 groups. Farmers in Moo 1 to 3 were Karen people (hill tribe), while those from Moo 4 and 5 were lowland Thai people. Each group had simple livelihood and helped each other. Small engine boats were used for traveling between villages, while motorcycles and small trucks were used within the village. Infrastructures available in each village were monastery, primary school, health station and public utilities.

2. Most farmers were males (76.80 %), aged between 40 to 50 years old (37.82 %), married (92.27 %), Buddhists (98.96 %), and finished primary school (52.52 %). They occupied land with the size of 1 to 5 rai (79.38 %). Their earned income from cattle raising varied each year. For expenses, they mostly paid for salt and rice straw. The farmers invested for cattle raising using their own capitals and gained knowledge on beef cattle production from their own experiences (74.74 %).

3. The farmers inherited beef cattle from their parents (64.86 %). Most of the farms had a medium herd size of 11-50 heads (60.31 %), with one or two bulls for mating (79.38 %). The farmers mostly used one bull for mating 1 to 5 cows (85.57 %).

4. Cattle were raised by grazing natural pasture in public area, approximately 10 km. far from their houses (24.43 %) and were visited by their owners around 3 times per month (22.16 %). In dry season, with limitation of feeding resources, cattle were supplemented with rice straw (79.79 %).

5. For cattle breeding management, there was no sire selection or changing for mating cattle in their herds (75.56 %). There was no record for animal identification (55.19 %), as well as no vaccination and parasite control (60.66, and 64.71 %, respectively).

6. Most farmers had sold their cattle with the live weight of less than 200 kg (66.43 %), with the price less than 5,000 bath per head (65.70 %). The middlemen directly bought the cattle in the village (96.07 %) during dry season, especially in December (56.57 %). Most of the cattle in the village were not slaughtered or dressed for farmers own consumption (93.26 %).

7. For live cattle marketing mechanism and system, it was found that cattle distribution involved four middlemen: 1) the upper dam middlemen; 2) the dam ridge middlemen; 3) the cattle farmer market middlemen; and 4) the final distributor middlemen, who traveled from various areas to purchase the cattle from the cattle farmer markets. The cattle from the upper area of Bhumibol Dam had been sold and transported to all regions of Thailand. At each distribution and trading stage, the middlemen were

246364

able to obtain a profit of approximately 500 to 1000 Baht per cattle head.

8. The main problems and constraints for farmers were 1) the lack of feeding resources during dry season, 2) no vaccination and parasite prevention, 3) smaller body size and less live weight, 4) lack of management for sire selection, and 5) no animal identification.

To solve these problems, training courses on beef cattle production management should be provided to the farmers by livestock district officers or villager volunteers. Urgent topics for training are 1) forage management, especially during dry season, including hay and silage making; 2) cattle health management including disease and parasite prevention; and 3) herd management such as sire selection and animal identification. If the problems are solved, the upper area of Bhumibol Dam will be suitable for producing natural beef or organic beef. However, study and analysis of agro-eco system should be considered for further research.

ศัพท์เฉพาะในการวิจัย

หมู่ 1 หมายถึง หมู่บ้านอุมวาบ

หมู่ 2 หมายถึง หมู่บ้านหินลาด

หมู่ 3 หมายถึง หมู่บ้านนาไฮ

หมู่ 4 หมายถึง หมู่บ้านสันป่าปวย

หมู่ 5 หมายถึง หมู่บ้านโสมง

ขนาดของฝูง หมายถึง จำนวนตัวโคต่อฝูงของเกษตรกร แบ่งเป็น

ฝูงเล็ก มีโค 1 – 10 ตัว

ฝูงกลาง มีโค 11-50 ตัว

ฝูงใหญ่ มีโคตั้งแต่ 50 ตัวขึ้นไป